

Kiállítási napló

Beszélő kezek

A húszéves sajtóházi művészklub legfrissebb kiállításán az *Elet és Tudomány* fotóriportere mutatkozik be a szegedi közönségnek. Egyszerű, tiszta szavú, realista szemléletű, humánus alkotó **Németh Ernő**. Távol áll tőle minden bravúr, öncélú mutatvány, keresett eredetiség, művészkedő hajlam. A művészetek két ősforrásához fordul, s e két témakör mindig gazdagon kínálja a természet, a másik az ember.

Igazi formáját, alkotásainak mélységeit, intellektuális tartalmait *portréin* bizonyítja. Számára a világ emberarcú — az ember a

felmutatandó, a példaerejű, a másokkal megosztandó élmény. Legyen az barázdált öregemberarc, csodaszép kubai lányportré, szivarozó férfiúpillantás, cukornád-arató munkás huncut kacsinása, őszinte gyermekmosoly, vagy egy részeg révült, szétesett tekintete. *Kezei beszélnek*. Szinte jelképes erejű mondanivalókat közvetít. Vallomáserejük a könyvet lapozó, őshüllőre emlékeztető, ráncos öregasszonykezek, az összekulcsolt vagy figyelmeztetően felmutató kezek, az agyagból a pörgő korongon használható edényt varázsoló ujjak, a lopóból bort engedő tömzsi ujjbegyek és a poharat

tartó repedezett kezek. Sokról mesél a megtámasztott fej, a gondolatot világra segítő mozdulat, a szépség tétova, bizonytalan rezdülése, az emlékek nyomába eredő ujjrebbenés. Valamennyi a művészi attitűd, a tudatos alkotói szándék, a fotósi érzék, a kompozíciós érzékenység megnyilvánulása. Annak is bizonyítéka, hogy a világ teli van megőrzésre érdemes életpillanatokkal; hogy érdemes rohanásaink közepette lassítani, meg-megállni, elgondolkodni; hogy a hétköznapi is tartogathatnak ünnepi pillanatok, s a *tömondatok is lehetnek az igazság foglalatjai*.

T. L.

Kirándul az osztály (3.)

Pityerszer

Szalafő. Akkor a hire, ha nem is sarunkat megoldva, de gyalog akartunk ide jönni. Az őriszentpéteri idegenforgalmi hivatalban érdeklődtünk, a hölgy készséggel elmagyarázta, hol találunk majd katonát, ott forduljunk el balra. Biztosan nem a teljes leszerelés ütött be közben, de a katonát nem találtuk. Az ótompom is benne szerepelt az útmutatásban, itt szálltunk ki tehát a buszunkból. Kérdegettük a turistautat, nem nagyon tudott róla senki. Mire rátaláltunk, egy szénát forgató traktoros térített el intelmével bennünket: ne menjünk, mert nyakig ér a gaz. Nem járt azon az úton már három éve senki!

Nem a gáztól ijedtünk meg, inkább a csalántól. Ha belekeveredünk, a busz meg már sehol, gyötrelmes lenne. Ennyire finomodtunk. Modern világunknak már a fű is útját tudja állani. Hét dombon épült, hét szerből áll Szalafő. A Pityerszeren Erzsike Balogh Jánosné mondja ezt már, a második legjobb idegenvezetőnk. (Ügy kéne ezt mondanom, hogy a jáki kislány érdemeiből ne vonjunk le semmit, mert az is nekünk beszélt elsősorban, és nem a hivatalának.) A *Fekete-tónál* ered a *Szala*, később lesz csak belőle *Zala*. Itt még nem szennyezik.

Akik nem ismerik Nyíri Antal munkáját, a szerző eredetét, azok első kérdése persze az, mi a szer? A leveleket csak Pusztaszer és élelmiszer hallották. A kerített ház előtt állunk, és hallgatjuk, vadállatok és kapcabetyárok ellen védett legjobban, ha a kicsike udvart a házzal az ólakkal és istállókkal körülféltették. A negyvenes évekig itt se volt kémény a házakon, ott ment ki a füst, ahol tudott. És annyi maradt bent a házban, amennyi nem tudott kimenni. Ott van a *böstörü* (borstörő), a hozzá való furkóval, a *gyerekálló*, a *csizmahúzó*.

Szöttek-fontak, foklával (fáklyával?) világítottak a *boronafalu* talpas házban is, és a gádort, pitvart vagy folyosót *ürögnek* mondták, az éléskamrát és terménytárolót pedig *kástunak*. Azt a hosszú fogú fésűt, amivel a kenderből szedték ki a kócot, *dergáló*nak, a mi szöges hékölnek párját *gerebennek*, és aminek nálunk póvályos a neve, az ott *kópia*. Ezeket a szavakat is átadhatjuk nyelvészeinknek megfigyelt végett, és a történetészeinknek, bizonyítékul.

Dúl a vita rendületlenül, érdemes volt-e nekünk skanzeneket, falumúzeumokat létrehozunk? Pityerszeren már látjuk, nemcsak

érdemes, de kötelességünk volt. Egyiket se lakná már senki, külön-külön vigyázni rá pedig ki győzné? Tönkrement volna valamennyi, mert a lakatlan háznál jobban talán semmi nem pusztul, és ráadásul valamennyi testidegen környezetben lenne már. Elég csak rápillantanunk a többi szerre, vagy Pityerszernek a többi részére, hogy meggyőződünk róla saját szemünkkel is. (Amíg el nem felejttem: a *pityer* a bűbös pacsirta dunántúli neve.)

Őriszentpéteren bosszút álltunk, visszafelé is csak buszból néztük meg. Hallottuk valahol, kemény aranyakra büntettek meg egy fogadóst, mert nem adott szállást valamelyik nagy-névű hazánkfiának. Aranyból való sarcot mi nem vehettünk ki a vendéglőre, de ha kosztot se hajlandó adni, akkor mi főúri tartással hagyjuk el a nevezetes falut. Egyébként is sürges az idő, még a *gőcsei falumúzeumot* is meg kell néznünk *Egerszegen*. Futva azt is, mert zárás előtt vagyunk. Az órákat át tudjuk már állítani nyári használatra, a danom, hogy a jáki kislány érdemeiből ne vonjunk le semmit, mert az is nekünk beszélt elsősorban, és nem a hivatalának.) A *Fekete-tónál* ered a *Szala*, később lesz csak belőle *Zala*. Itt még nem szennyezik.

Akik nem ismerik Nyíri Antal munkáját, a szerző eredetét, azok első kérdése persze az, mi a szer? A leveleket csak Pusztaszer és élelmiszer hallották. A kerített ház előtt állunk, és hallgatjuk, vadállatok és kapcabetyárok ellen védett legjobban, ha a kicsike udvart a házzal az ólakkal és istállókkal körülféltették. A negyvenes évekig itt se volt kémény a házakon, ott ment ki a füst, ahol tudott. És annyi maradt bent a házban, amennyi nem tudott kimenni. Ott van a *böstörü* (borstörő), a hozzá való furkóval, a *gyerekálló*, a *csizmahúzó*.

Szöttek-fontak, foklával (fáklyával?) világítottak a *boronafalu* talpas házban is, és a gádort, pitvart vagy folyosót *ürögnek* mondták, az éléskamrát és terménytárolót pedig *kástunak*. Azt a hosszú fogú fésűt, amivel a kenderből szedték ki a kócot, *dergáló*nak, a mi szöges hékölnek párját *gerebennek*, és aminek nálunk póvályos a neve, az ott *kópia*. Ezeket a szavakat is átadhatjuk nyelvészeinknek megfigyelt végett, és a történetészeinknek, bizonyítékul.

a gyerekek, indítsanak el egy jó hangos magnót, és kész. Diszkóbusznak neveztem el. Vannak ugyanis gyerekek, akiket az égvilágon semmi más nem érdekel, csak a diszkó. Na, ennyire nem eivetenült a *musumi* társaság, fele még a Somlóra is hajlandó volt följönni, de a második este már kiélezték az „osztályellentéteket”. Sokan voltak, akiknek a falumúzeumra kapott kényszerűen kevés háromnegyed óra is sok volt, és rohantak vissza a buszba, az utána tervezett háromórás „szabadrablás” azonban végleg betette a kaput. Mit lehet csinálni teljes három óráig Zalaegerszegen? Egy megyei székhelyen? Este kilenckor még világos van — magyarázta a tanárnő, és ebben a városban is van annyi nevezetesség, hogy három nap is kevés lenne rá. Szavai most értetlen fülekre találtak. Ők már földérték ottthon Szombathegyen —, hol lesz jó diszkó, és föltétlenül oda akarnak menni. Azt nem mondhatom, hogy mindenki ezt akarta volna, de aki mást gondolt, nem hangoztatta. Ha ti nem akarjátok a jót, legyen, mondta a tanárnő, és két órára szűkítette az esti szabad sétát. Mondjam tovább? Arra is kevés volt a két óra, hogy a közben szerzett fiúkkal címetek cseréljenek a mi lányaink.

Mi is voltunk fiatalok, és párvalasztó mirigyeink nekünk is működtek, de ennyire azért nem dugultak be füleink minden előtt, amiből később hasznunk lehetett. Csöndes szavú tanári záróintellemmel fejeződött be tehát a mai nap. Irtozatossan drága egy mai kirándulás, ennélfogva a lehető legtöbb értéket szeretett volna bemutatni, a túlterhelés veszélye nélkül. Ugyanennyit kifizetni azért, hogy véletlenül se lehessen semmi haszna, a végtelenül buta emberek luxusa. A friss benyomások fele-harmada mindenképpen kirotálódik az emlékezetből, de hogy rá se nyissuk szemünket valamire, ami ráadásul teljesen elűt a mi megszokott hétköznapijainktól, egészséges eszjárású ember nem teheti meg.

Csöndes búcsúzkodással zárult a napunk. A rokon-szenvezők halk egyetértéssel mentek el mellettünk, a többiek néma csöndben. En azt mondom, ezért a kicsike szövegért is érdemes volt eljőnnünk. Otthon ennyire nem találtak volna célba a szavak. Intelem az értelemhez. (Folytatjuk.)

Horváth Dezső

A kínlódásból a gyötrődésbe

A magyar tanárképzés utolsó négy évtizedének története követhetetlen szervezeti és szerkezeti változások története. Ez derült ki tegnap a pedagógiai nyári egyetem reggeli előadásán nyomán, s ez csöppet sem lepte meg azokat a tanárembereket, akik még októberben is a tanulóktól kunyerálnak tankönyvet, mert a tanári példány még nem érkezett meg.

Ladányi Andor tudományos tanácsadó, az Oktatókutatási Intézet szakembere elmondta, 1959 óta a tanítóképzőkben már a hetedik tanterv alapján oktatnak. Ez annyit tesz, hogy két év „beidomítás” után további két esztendő nyugodt munka következhet, majd az újabb, fölülről érkező előírás-gyűjtemény, nehogy folyamatos lehessen a munka. (Megjegyzem: nem vagyok haladásellenes és szeretem az újdonságokat, de ezt még hallani is rossz.)

Mint ahogy egyetértőleg borsózik az előadóihoz hasonlóan az én hátam is, ha egy fiatal tanerőről azt hallom: „Szakmailag jó, csak éppen nem tud tanítani”. Ladányi szerint ez annyit tesz: „Az ifjú sebész szakmailag jó ugyan, csak nem tud operálni”. A helyzet egyértelmű — vonhatjuk le a megfelelő következtetést: a pedagógusképző intézményekben túl sok az elméleti tárgy, megdöbbentően kevés a tanári szakmára fölkészítő gyakorlati foglalkozás, és még a módszertani órákon is gyakran túlsúlyba kerül az elvont tudomány.

Az egyetememen például csak az ötödik évben lát közelről gyereket a hallgató, végül is akkor, amikor már minden eldőlt. Ebben a tanévben a végzős diákléginkább a szakdolgozatán bíbelődik, no, meg az államvizsgára igyekszik fölkészülni, s úgy kap diplomát, hogy az öt esztendő alatt mindösszesen negyven órát tanított.

Ehhez képest elméletieskedő kérdés, hogy iskoláinkban — vajh — a pedagógus tanártípus, avagy a tudós tanártípus legyen a követendő minta. En e gordiuszi csomót azzal a szózattal vágnám ketté,

hogy teljesen mindegy: csak automata ne legyen a tanár. Olyan, aki tervet teljesít, elvárásoknak felel meg, adminisztrál és dolgozatot javít, tehát elfelejt mindent, aminek köze lehet az alkotáshoz, no, meg a jól végzett munka örömehez.

Apropó adminisztráció: Ladányi Andor szellemes hasonlatát, idézem: „A tanár hivatali papírmunkája olyan, mintha a beöntést az orvos adná.”

Tessék bátran továbbgondolni! Egészen másféle terelve a szót: a gyakran változó oktatáspolitikai koncepciók, határozatok, tervezetek, javaslatok és dokumentumok egyfajta logikát — az összes zűrzavar ellenére — következetesen hordoztak: ha fennen lobogott a reform zászlaja, akkor kiemelten fontos volt az oktatás ügye, ha viszont a reform visszafogásával lett azonos a politikai akarat, akkor az oktatás visszakerült a nem termelő és egyéb lesajnálható ágazatok közé. Tehát a reformellenesek oktatásellenesek is.

(Reformerek és reformnyelvészek, tessék éberen figyelni!)

Talán akkor érhetnénk el ez ügyben döntő fordulatot, ha mindannyiunk számára képesek lennénk elhitetni, hogy az oktatás húzóágazat! Hisz: mire mennénk az agyvelőnk nélkül?

De mi csak magyarázgatjuk az elhibázott mechanizmusokat. Három évtizede tudjuk, hogy ennél több kellene az oktatásügynek, de pénzt nem adunk. Hangoztatjuk, hogy nyugalomra van szükség az iskolákban, de újítások, programok, kísérletek, és az összhangot megteremteni képtelen tankönyvek jönnek, mint napra nap. Kinyilatkoztatjuk, hogy önállóságot kapnak az iskolák, de ebből vajmi keveset éreznek az igazgatók és a nevelők. Kár folytatni a sort.

A tegnapi előadás végefele a mellett ülő hölgy — hallván a követhetetlenül áradó koncepciók „leglényegeit” — azt mondta: „Most pedig haladunk a kínlódásból a gyötrődésbe.”

Dlusztus Imre

Új film

Zsivago doktor

Színes, kétrészes amerikai film. **Borisz Paszternak** regénye nyomán írta: **Robert Bolt**. Fényképezte: **Frederick A. Young**. Zene: **Maurice Jarre**. Rendezte: **David Lean**. A főbb szereplők: **Omar Sharif, Julie Christie, Geraldine Chaplin, Alec Guinness, Rita Tushingham**.

„Ember, ember, nem lehet kegyelem nélkül élni” — ez a megrendítően orosz mondat persze, hogy Dosztojevszkijtól származik. Motóként pedig Koestler Artúr nagy regényében a sztálinizmus valóságát legelsőként felmutató, ma már klasszikus műben, a nemso-kára Magyarországon is kiadandó Sötéttség dőlben első oldalán alkalmaztatik. Az összefüggés pedig egyáltalán nem bujtatott: az orosz lelki alkat és a sztálini terror genézise között legalább annyi, mélyebben fölfedhető történelmi-tömeglélektani buvópatakok rejtezik, mint amennyire kanyargós az orosz népre szakadt temérdek szenvedésből és a dosztojevszkiji mondat értelmezéséből azonos irányba vezető út világosan fölismerekthető szalagja.

Meggyőződésem, hogy korunk egyik legnagyobb orosz nyelven írott alkotása, **Alekszej Tolsztoj** Golgotájához, **Majakovszkij**, **Bulgakov** életművéhez mérhető **Borisz Paszternak** 1958-ban „illegális” — azaz át nem vehető, a szerzőtől eltiltott — Nobel-díjat kapott regénye, a *Zsivago doktor*.

Most itt van előttem a regény 1974-ben megjelent, harminchatodik angol nyelvű kiadása. (Annak idején oly szorongásokkal hoztam át a határon, ahogyan ma alighanem már heroit sem szállítanak.) A világ minden táján született kritikákban és összegyűjtött szemelvények, tanúsíthatom, egyáltalán nem holmi nyugati konjunktúra-lelkésed termékeiként hatnak. Ak-

korra, tehát midőn 1965-ben elkészült Carlo Ponti produkciójában **David Lean** filmje, kegyelem nélküli életért már újra az Elbától keletre kellett lassacskán sóvárogni. Mert míg **Hruscsov**hoz **Paszternak** legalább levelet írhatott — **Brezsnyev** alatt mély hallgatás övezi a *Zsivagót* — a mi nemzedékünk pedig, s ugyan még hány többi, ebben, ekkor eszmél a világ-ra...

Most pedig, alig néhány hónappal a magyar kiadás megjelenése után itt az öt **Oscart** kapott, több mint háromórás szuperprodukció — s rögvést ki kell jelenteni róla, hogy monumentális, hogy a hollywoodi stílusgyanúnak éppen csak egy icpicit enged, összességében nagyhatású, nemcsak látványos, hanem atmoszférateremtésben, operatőri munkában, történelmi ábrázolóerőben, színészi alakításokban egyaránt, tényleg világ színvonalú alkotás. Az amerikai *Zsivago* meglepő vizuális empátiával tudott ráérezni a felszínes közhe-lyeken túli orosszág jó néhány elemére: az **Oscarral** méltán jutalmazott operatőri munka éppúgy erre utal, mint az egyes karakterek kiválasztása — nem is beszélve **Omar Sharif** kongeniális alakításáról; ő aztán végre holmi gyanús, cigányképű gengszter, gonosztevő-image-ából alighanem időtlen időkre *Zsivagó* lesz emlékezetünkben. A sztálinizmus dühöngése idején játszódó keret-történet dramaturgiai fogásként pedig kétszeresen is kiváló: a regény lassúsága, a hagyományos orosz nagyepika filmre oly nehezen adaptálható kényszerpályáját nagyszerűen föloldja — egyben pedig fölmutatja, új megvilágításba, fölérőstített fénytörésbe helyezi a **Koestler**-regényben mottóként idézett, szimbolikus értelmezhető dosztojevszkiji mondatot: a kegyelemre esélyt

követelő, éppen intellektusával döntő mértékben örökön különböző, mindig más orosz értelmiségi halhatatlan figuráját. Mert *Zsivago doktor* nemcsak szelíd és kónok, és főként egyáltalán nem két nő között hányódó, érzelmeinek-érzékeinek parancsolni nem tudó, této-va férfi (szerencsére éppen ez a szerelmi-magánéleti szál a kevésbé hangsúlyozott a filmben): *Zsivago* részint maga a rettenetes történelmi satuk sorozatába szorított Szellem örök képviselője, részint az orosz gondolkodás már már szintje elfeledett, egyik nagy reprezentáns ágának manifestuma, életre keltett, alakot öltött kifejeződése. Mondjuk, maga **Berdajev**, ez a múlt századi gondolkodó zseni, aki sok egyéb mellett fölismerte, hogyan mentődött, öröklődött át a bizánci jellegű, elképesztő erkölcsi végletekre képes szellem és alkat az orosz lélekben... **Miskin** herceg huszadik századi testvéröccse, aki **Miskinnél** sokszorosan nagyobb — mert a barbárság kívülről ráerőszakolt, külső poklait — járja meg, miközben szeliden, kicsit merengve mosolyog és verseket ír, midőn körös-körül dühöng a kékesfehér orosz tél, az a bizonyos nagy és vad, éjnek idején, az elhagyatott sztyeppe házában hallhatóan üvöltene körben a farkasok. (A film egyik legmegrendítőbb jelenete.)

Ha az ember ezt a történelmi horizontot radikálisan tagító, sokszor szemet-lelket egyszerre gyönyörködtető filmet nézi, eszébe jut *Zsivago*—**Paszternak** versei közül a záródarab, **A Getsemané kertje**: „... magam vállalta kínban sírba szállók / de harmadnapra majd feltámadok / sötétből úsznak hajókaravánok / ítéletre elem a századok.” Az ítélet megérkezett. Mert nem lehet kegyelem nélkül élni.

Domonkos László